

Збірник Матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів. м. Київ. 2023 року. с. 76–78. С. 223.

4. Макарова О. П. Дослідження професійної ідентичності майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України.* МВС України. Харків. ХНУВС. 2016. С. 81–84.

5. Матвієнко Є. Проблемні питання рівня психологічної готовності майбутніх поліцейських до опанування професії. *Природа та сутність людини.* Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 48–49.

УДК 159.9

Казміренко Людмила Іванівна,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5830-307X>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ЕМОЦІЙНО НАПРУЖЕНІ СИТУАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнення результатів літературних першоджерел та проведених автором впродовж 2018–2021 рр. нестандартизованих інтерв'ю працівників поліції дозволяє виділити наступні особливості реагування на психологічно напружені ситуації професійної діяльності.

1. *«Фрагментарне забування»* окремих моментів екстремальних ситуацій, коли поліцейським чітко фіксується початок і кінець протистояння з правопорушником, але його перебіг в повному обсязі він відтворити не в змозі. З часом «забуті» складові надзвичайної події відновлюються.

2. *Невірне «дозування» особою зусиль*, які докладаються. Так, фахівці з вогневої підготовки часто згадують про феномен «конвульсивної хватки», який виникає при застосуванні вогнепальної зброї. Він виражається в дуже міцному утриманні пістолета і натиску на спусковий гачок з великим зусиллям, що призводить – до виникнення інтенсивного тремору та різкого руху рук під час тиску.

3. *«Змінений стан свідомості»* за якого несуттєві елементи стресової ситуації відтворюються надзвичайно чітко і детально, а ті, що вийшли за межі «буденності» – стають немовби «фоновими», що, в свою чергу, впливає на процеси мислення. Зустрічаються випадки,

коли особа в стресовому стані несподівано демонструє здібності та якості, які не були їй властиві раніше. Подібні реакції можуть призводити як до позитивних, так і до негативних наслідків.

4. *Феномен «прискорення мислення»*, що викликає так званий стан «інсайту». Активізована свідомість починає опрацьовувати дуже великі обсяги інформації, що певним чином відповідає даній ситуації і дозволяє знайти вірний спосіб вирішення проблеми. Але перебільшення потоку інформації призводить до втрати основної мети та логічності мислення. Отже, зміни стану свідомості («звуження» або «розширення») можуть бути корисними, якщо вони не надмірні.

5. *Субсенсорна і екстрасенсорна чутливість*. Перша проявляється, коли особа не усвідомлює, що відчуває дуже слабкі впливи, але вони впливають на її дії поза її свідомістю. Друга проявляється як уявлення про предмет, явище, яке *безпосередньо начебто не сприймається*. Пізніше підтверджується реальність та вірність подібного образу. Така «екстрасенсорна» чутливість виникає за наявності сформованих вмій даної діяльності, здібностей до неї, і основне, при сильній (стресовій) психологічній установці на те, що вона реалізується. Існування «екстрасенсорної» чутливості може породжувати містичні тлумачення, але вона залишається реальністю.

6. Одним із проявів зміни стану свідомості є *стресове «відключення» або «звуження уваги»*. Стресове «відключення» може бути не повним, а тільки частковим. Практично в усіх стресових ситуаціях присутній ефект «звуження свідомості», який допомагає відібрати необхідну інформацію для діяльності, але цей феномен часто призводить до того, що надмірне звуження призводить до спрощення мислення, схематизації, відсіювання необхідної інформації. Наслідком цього стає дезорієнтація працівника.

7. *Своєрідне пригнічення емоцій*: поліцейський, яка відчуває страх та тривогу перед небезпекою, що наближається, перестає їх відчувати, коли небезпечний чинник почав діяти. Працівники поліції, які застосовували вогнепальну зброю на ураження, підтверджують, що в екстремальній ситуації вони «нічого не відчували». Пояснення цьому факту полягає в тому, що зростання напруги «звужує» увагу, при цьому спочатку відокремлюються менш значні «баластні» сигнали (емоцій). Це підвищує ефективність діяльності; але подальше звуження уваги призводить до зниження ефективності як уваги, так і діяльності загалом.

8. *«Стрессова екстерналізація»* – стрес може посилити готовність працівника підкорятися зовнішнім вказівкам, надмірно узгоджувати свої дії з директивною інформацією інших учасників екстремальної ситуації, як правило, більш досвідчених та

авторитетних колег. Стрессова пасивність з часом може стати особистісною властивістю працівника.

9. «*Стрессова інтравертація*» – надмірний зовнішній контроль супроводжується тим, що особа ніби занурюється в себе.

10. «*Послаблення волі*» – для довготривалого стресу характерним є послаблення вольових процесів. Стає складніше спонукати себе до виконання необхідної діяльності, що вимагає емоційного, розумового або фізичного розуміння. З цим феноменом часто стикаються працівники державної служби охорони, які протягом чергування отримують значну кількість хибних викликів, що на початку чергування викликає стан мобілізаційної готовності, а наприкінці чергування зумовлює роздратування та зниження пильності.

11. «*Вибухонебезпечність*» емоційного напруження – емоційна нестійкість. При довготривалому стресі на тлі збільшення проявів стресової пасивності, як правило, зростає прихована емоційна напруга. Це відчувається поліцейським як непомітне або часом збільшене почуття незадоволеності собою або кимсь, або всіма оточуючими, як дратівливість, образливість, що проявляється з будь-якого приводу, часто і без приводу, як схильність помічати, в першу чергу, все погане і перебільшувати його значення. Даний феномен підтверджується висловлюваннями працівників стосовно почуття специфічного «задоволення» після того, як вони застосовували фізичну силу (в межах параметру правомірності) проти правопорушників.

Ці та інші подібні прояви спричиняють напруженість і конфліктність у відносинах між колегами і можуть суттєво вплинути на ефективність діяльності. Особливо небезпечно, що даний феномен може реалізуватися у формі неадекватної агресивності або перебільшення безпеки, що, в свою чергу, призведе до активних дій і стане причиною неправомірного застосування сили чи спецзасобів.

12. «*Схильність до протидії зовнішньому впливу*» – тенденція до конфронтації з будь-якими зовнішніми впливами (вказівка керівника, прохання партнера, нова оперативна інформація, агресивна поведінка правопорушника, тощо). Внаслідок цього в стресових, критичних умовах поліцейський починає ігнорувати важливу інформацію, не усвідомлюючи цього.

13. «*Психологічне відчуження*» – при довготривалому стресі в осіб, які працюють у групі, взаємодіючи один із одним, може виникати незадоволеність психологічним навантаженням, пов'язана з відповідальністю за інших членів групи або перед іншими членами групи. Це призводить до уникнення відповідальності за спільну працю, що не розглядається як «особиста», взаємного нерозуміння, образливості тощо.